

Ikkunat auki Eurooppaan: Olavi Paavolainen kulttuuripiirien päihdekulttuurin kuvastimena¹

Mikko Tyni

Tämänkertaisen alustukseni aihe hieman poikkeaa totutusta. Päätin nyt tarttua kirjallisuuden maailmaan, sillä tässä tarjoutui mahdollisuus lopultakin saada aivan liian kauan kirjahyllyäni lukematta kansoittanut elämäkerta hyvällä syyllä kahlatuksi. Lisäksi aivan sen vierestä löytyi alustuksen kohteen tunnetuin ja viimeiseksi jäänyt - joskin jo aiemmin lukemani - teos, joten tätä hengentuotetta ja sen taustoja ja tekijää valottavaa kuvausta saattoi lukea rinnakkain.

Niinpä vain on vuorollaan loistavaksi ja ainutlaatuisiksi luonnehdittu **Olavi Paavolainen** törmännyt valovoimaisimmatkin ihmiset hiivuttavaan vastustajaan, ajalliseen etäisyyteen. Hänen syntymästään on kulunut 115 ja kuolemastakin kohdakkoin 54 vuotta. Nuorimmatkin aikalaiset alkavat jo olla muisteluiän tuolla puolen. Vaikka teoksiaan yhä löytyykin myös antikvariaattien ulkopuolelta uudispainoksina, nimenä Paavolainen alkaa auttamatta jähmettyä historiallisiin kerrostumiin. Siten kertomus tästä kulttuurin moniottelijasta lepää pääasiassa painetun sanan muodossa, mutta harvasta suomalaisesta valtiomiessarjan ulkopuolella on kirjoitettu tähän mennessä jo neljä eri elämäkertaa, puhumattakaan lukuisista akateemisista ja vapaamuotoisista tutkimuksista, dokumenteista, kommentaareista ja lehtiartikkeleista. Keskeisenä rajauksena kajoan Paavolaisen varsin värikkääseen yksityiselämäänsä vain otsikon aihepiirin kautta. **Panu Rajala** on luodannut hänen ihmissuhteitaan siinä määrin kattavasti, että syvemmin kiinnostuneita viittaa *Tulisoihdun* pariin.

Olavi Paavolainen syntyi Vienolan talossa Karjalan kannaksen Kivennavalla syksyllä 1903. Naapurissa oli oman aikansa suomalainen Riviera, Terijoki, joka sivumennen sanoen vajaat 40 vuotta myöhemmin tultaisiin muistamaan lähinnä **Otto-Ville Kuusisen** lyhytikäisestä nukkehallituksesta. Läpikulkukunnasta asioitiin niin Viipurissa kuin Pietarissa, jälkimmäinen oli jopa hieman lähempänä - Terijoen rannoilta saattoi ilta-auringossa tähtyä Kronstadtin kupoleja ja suurkaupungin valoja. Paavolainen oli varakkaan perheen poika: karjalainen isä oli juristi ja sittemmin kansanedustaja, äiti baltiansaksalaista hienompaa sukua - Olavin mukaan hänen veressään virtasi hieman ”*omenaviiniksi väljähtynyttä Aminoffien samppanjaa*”. Kotikielinä vuorottelivat suomi, ruotsi ja saksa, hieman venäjäkin. Vanhemmasta veljestä tuli diplomi-insinööri ja vuorineuvos, nuorempi kuoli muutaman vuoden ikäisenä. Koulunsa Paavolainen kävi ensin Viipurissa ja sitten Helsingissä. Jo tuolloin erottui piirteensä toveripiirin johtajahahmon suvereeni rooli, huomion ja levottomuuden herättäjä. Hänen ympärilleen tapasi syntyä kerhoja ja yhteenliittymiä: ensin serkuista ja ikätovereista Kivennavan taiteilijaseura ja varhaisina Helsingin-vuosina ns. Torstai-seura. Paavolaisen tuli olla esillä ja mobilisoida toisia. Tämä on myös vaihe, jossa erilaiset päihteet dokumentoidusti tulivat Paavolaisen ja hänen vaikutuspiirinsä elämään. Torstai-seuran hyveiden luetteloonkin tämä oli kirjattu: kohtana 10

¹ Pidetty alustuksena Olutkulttuuriseura ry:n Helsingin paikallisosaston kokoontumisessa 3.7.2018.

hyvän kirjallisuuden lukemisen ja vanhojen nautintojen välissä on yksiselitteisesti: "juoda paljon"! Lähinnä koulutovereista koostuneessa seurassa harrastettiin monenmuotoisia taiteita, poltettiin oopiumsuitsukkeita ja nuuhkittiin kokaiinia. Ilmeisesti näin ajateltiin tavoitettavan uuden ajan todellisin henki, ainakin laajennettavan tajuntaa. Ikkunat piti varmasti jo tuuletussyistäkin avata Euroopan suuntaan, kun pienissä opiskelijabokseissa juhlittiin. Tuli itsenäisyys ja sota ja yliopisto-opinnot, jotka Paavolaisen osalta tosin jäivät lähinnä yliopistoon kirjoittautumiseksi. Nimellisiksi pääaineiksi valikoituivat estetiikka ja kirjallisuus. Originelli koki ohjatun opetuksen luonnolleen sopimattomaksi, hän olisi autodidaktikko ja suuntaisi energiansa muualle. Ylioppilas Paavolaisesta kehkeytyi nopeasti aktiivinen taidekriitikko Nuoren Voiman ja mm. **Urho Kekkonen** päätoimittaman Ylioppilaslehden sivuille. Torstaiseuran tilalle nousi uusi samanhenkisten maailmakaihoisten vaikuttajapiiri, jonka keskushahmoksi ja impressaariksi Paavolainen luonnollisesti kohosi. Nuorten runoilijoiden yhteisalbumia varten kehitelty Tulenkantajat -nimi tuli ironisesti kylläkin uudistusmielisten ulkopuolelta, vanhempaa kerrostumaa edustaneen **Ilmari Jäämaan** kynästä.

Tulenkantajien boheemia piiriä pidettiin aikansa modernimpien, liberaaleimpien eurooppalaisten virtausten keskittymänä. Sitä ihailtiin ja kammoksuttiin, legendoja siitä kerrotaan edelleen. Pitkittyneitä runoilijain ja kulttuurisia rientoja vietettiin niin ravintoloissa ja residensseissä Helsingissä kuin myös Kivennavalla pilliinviheltäjä Paavolaisen Vienolan-kodin puitteissa. Tarjolla mainitaan olleen - ilmeisesti isännän itsensä kuvauksen mukaan - "*bolssia, likööriä, punssia, viinaa, oopiumia, tupakkaa, kukkia, piippuja..*" Täältä ajalta on säilynyt Paavolaisen kirje varhaiselle rakkautelleen, runoilijatoveri **Katri Valalle**: "*Minä olen vajonnut niin alas, että etsin nykyään nautintoni - oopiumista! Oletko lukenut Claude Farrèren "Fumée d'opium"? Silloin ymmärrät, mikä ihana nautinto se on. Minä uskallan sanoa, että se on miltei suurin nautinto - ja silti minä kammoan ja halveksin itseäni sen johdosta*". Todettakoon, ettei sittemmin Pariisin-matkoistaan tunnettu Paavolainen osannut ranskaa, joten hän lienee lukenut kirjan käännöksenä. Näihin aikoihin Paavolainen nähdään jopa oopiumin salakuljetuksen arkkitehtina, jonka kautta nuoret runoilijat saattoivat hankkia savukkeitaan. Viisi vuotta myöhemmin reuna-tulenkantaja **Mika Waltari** asettaa kuitenkin *Suuressa illusionissa* (1928) Paavolaista kuvaavan romaanihahmonsa maisteri Hellaksen suuhun toteamuksen, miten kokaiini on puhtaasti länsimainen myrky vailla oopiumin tymeää aistillisuutta - "*...se on kirkasta järkeä, konsentroitua auringonpaistetta ja teräksenkimallusta*" ja "*Tahdotteko tuntea olevanne älykäs, voimakas, nuori, väsymätön, puhdas ja viaton? Tahdotteko nähdä katulyhtyjen valon paratiisin säkenöivänä porttina?*" 1920-luvun puolivälin jälkeen kokaiini oli Helsingin ykköshuume ohi oopiumin ja morfiinin - sitä sai kysyvä ja maksukykyinen kahviloiden takahuoneista ja ravintoloiden ovimiehiltä. Pohjalainen Ilkka -lehti kuvasi tuotuneeseen sävyyn pääkaupungin tapainturmelusta: "*Jos aine loppuu tai jäljellä on riittämätön määrä...kokainistit nuolevat usein lattiankin saadakseen sitä hiukkasen suuhunsa*". Kielletty, mutta tosiasiasa yhtä helposti tarjolla ollut alkoholi näyttäytyi näissä piireissä kai lähinnä eskapismien aloitteluun ja ylläpitoon soveltuvana - tai kuten pitkäaikainen ystävä ja työtoveri **Matti Kurjensaari** Paavolais-elämäkerrassaan ilmaisee, "*paheilla oli arvojärjestyksensä*". Tulenkantajat luonnollisesti kritisoivat moderneja virtauksia vastustavia kulttuuripiirien ulkopuoleltakin ja tässä

tavataan jotain kovin tuttuakin: suoranaisiksi arkkiviholliseksi nousi näet raittiusmies ja sosiaaliministeri, maalaisliittolainen **Niilo Liakka**, johon holhoava raittiudenvallonta henkilöityi.

Tulenkantaja-aktiivi **Erkki Vala** lähestyy taiteilijoiden alkoholinkäytön kysymystä myöhemmin teoreettisesti: Kirjailijoiden ja runoilijoiden pitkän maineen juomareina hän jäljittää antiikin ajoista juontuvaan rooliin ylimysten seurapiireissä hauskanpitäjinä ja keskustelijoina, juomalaulujen ja iloisten värssyjen sepittäjinä; viimeistään **Eino Leinosta** alkaen on kytkös Suomen oloissa ollut vahva ja itsepintainen, eikä toki aina syyttä. Vala toteaa taiteilijoiden alkoholinkäytön kuitenkin olevan yleensä tilapäisluontoista - *”jatkuva alkoholinkäyttö vaatii rahaa, jota taiteilijoilla ei usein ole.”* Hän mainitsee myös muutaman esimerkin näkemyksistä; nobelistimme **F.E. Sillanpää**, vaikka vanhempaa polvea edustikin, julisti suoranaisesti ettei juominen ole lainkaan vaarallista, jos kykenee pysyttelemään samalla erossa tupakasta. Tulenkantajiin lukeutunut **Uuno Kailas** väitetyksi pyrki kieltolain aikana hotelli Kämpiin häpeilemättä kesken ratsian. Ovea rynkyttänyttä runoilijaa tuli puhuttelemaan itse apulaispoliisimestari, johon Kailas: *”Minä olen runoilija Uuno Kailas ja nämä ovat minun ystäviäni. Meidän täytyy päästä sisään.”* Valtion virkamies ei kuitenkaan tuntenut muita runoilijoita kuin **Runebergin** ja ovi pysyi suljettuna. Sisäpiiristä kommentoiva **Onni Halla** palauttaa muistelmissaan jälkipolvia maan pinnalle: alkoholi, kuten muutkin päihteet olivat Tulenkantajille lähinnä vapauttavia tekijöitä seurusteluun, vaikka osa heistä enemmän tai vähemmän näihin jäikin kiinni. Ilmiön keskiössä ne eivät olleet, pikemminkin lavasteina tai tehosteina.

Suomen rajoittuneisuutta ja sulkeutuneisuutta - muutakin kuin ravitsemusliikkeiden ovien - oli taiteilijapiireissä ollut jo pidempään tapana paeta Pariisiin. Sinne matkustivat **Juhani Ahon** ja **Gallen-Kallelan** jalanjäljissä vuorollaan myös Paavolainen ja Waltari. Majapaikkana suomalaisilla oli yleensä aina sama lukuisista kissoistaan tunnetun madamen emännöimä nuhjuinen taiteilijahotelli, josta huoneen sai tarpeensa mukaan tunniksi tai kuukausiksi. Siinä missä yleensä kunnollisen ja tunnollisen, tuolloin vielä teologiaa lukeneen Waltarin Pariisin-matka alkoi kolmen päivän yhtäjaksoisella humalalla ja lääkärinhoitoa edellyttäneellä krapulalla, Paavolainen ainakin kirjeidensä perusteella eleli varsin säyseästi ja työntäyteisesti - *”...olen huumaavaa huvielämää välttänyt kuin ruttoa”* - oli paitsi rajallinen matkakassakin hyvä pidäke. Ehkäpä myös mannermainen alkoholikulttuuri hillitsi osaltaan, vaikka samaan aikaan **Hemingway** tuskin selvää päivää Pariisissa näki. Työteliään matkan tuloksena syntyi kahden vuoden kuluttua, 1929 julkaistu esikoisteos *Nykyaikaa etsimässä* joka on oikeastaan monipuolisesti kuvitettu esseekokoelma suurkaupunkielämästä ja koneromantiikasta - Panu Rajalan tiviistämänä *”Metropolien, koneiden, dadan, nekerijazzin ja alastomuuden korkeaveisu”*. Arvostelut jakautuivat, moni myötämielinen näki visionäärin. *”Hetken silmänlumetta ja sekunnin salamanvälkettä”* oli **Elmer Diktoniuksen** tympeä tuomio Suomen Sosialidemokratissa; **Rafael Koskimies** Uudessa Suomessa puolestaan muisti kehua teoksen reipasta yhteishenkeä ja tekijän innostuneisuutta aiheeseen, *”...huolimatta siitä, että siinä [teoksessa] on runsas määrä alastomien naisten kuvia”*. Paavolaisen hengessä ottakaamme kevyt syrjähyppy Diktoniuksen, sillä Erkki Valan mukaan hän erottui omassa ajassaan nimenomaan mieltymyksellään olueen, oli paitsi jopa osallistunut oluenjuontakilpailuun Göteborgissa juoden yhtä kyytiä 17 pulloa. Tällä saavutettua sijaa ei valitettavasti mainita.

Sivuuttakaamme 20-luvun taitteesta "Olavi Laurin" peitenimellä julkaistut kokoelmarunot ja väärinajattelijoita vaiennuttanut Paavolaisen organisoima vihellyskonsertti ja singahtakaamme otsikollemme uskollisina seuraavaan teemaan: 1920-30 -lukujen taitteessa niin Paavolaisen kuin Waltarinkin elämään ilmaantui näet muuan omatekoinen saksansukuinen ylhäisönainen, mystinen **Minna Craucher** - alkujaan palvelustyttö **Maria Vilhelmiina Lindell** Nokialta. Hänen kohusalongissaan Etu-Töölössä hengen ja ruumiin ravintoa tarjottiin vailla sulkemisaikoja. Vakiokävijät velkaantuivat pahasti. Painostava Craucher kävi Paavolaiselle monella tapaa raskaaksi, seurasipa nuorta ihastustaan raivopäisesti tämän toiselle Pariisin-matkallekin pistooli ja happoa mukanaan. Turvapaikan hämähäkittäreltä Paavolainen löysi vasta armeijasta. Yhtä lopussa oli Craucherin piinaan Waltari, hän tunnusti myöhemmin suunnitelleensa madamen murhaamista juottamalla tämän tukkihumalaan ja avaamalla kaasuhanat. Näin sittemmin kuolikin eräs rouva **Skrof**, mutta vain romaanin lehdillä.

Tulenkantajien välit repeilivät 30-luvun alussa, poliittisten ja henkisten jakolinjojen mukaan. Välillä kuitenkin kokoonnuttiin pitoihin, joissa nyt nautittiin pirtua suoraan kanisterista. Kriittinen Erkki Vala syytti suorasanaisesti Paavolaista siitä, että tämä oli "*opettanut Tulenkantajat kanisterille*". Lopullisesti Tulenkantajat kuitenkin hajotti ja liuotti alkoholiin sijaan Paavolaisen vuoden 1932 pamfletti *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkamarissa*, jossa tämä haukkui muutamaa poikkeusta lukuunottamatta kaikki aikansa nuoret kirjailijat ja heidän teoksensa, kirjallisuuden halvan hengen ja vääränlaiset muotivirtaukset. Nimiteltyään Waltaria tyyppilliseksi snobiksi ja **Unto Seppästä** suorastaan käänteiseksi kuningas Midaaksi kosketuksineen, löytää Paavolainen vielä **Arvi Kivimaan** työstäkin merkittävän puutteen, tämä kun on "*...julkaissut ensimmäisen romaaninsa, esteettiskosmopoliittismondeenin cocktailin Epäjumala, jolla on ainoastaan se vika, että siitä kokonaan puuttuu alkoholi.*"

Suursiivousta ei oltu kirjoitettu vaan se oli puhuttu, oikeastaan saneltu. Paavolainen, joka etenkin nousuhumalassa oli vaikuttava puhuja, oli vähitellen kehittänyt omaperäisen, rapsodisen luomisen tekniikkansa, johon kuului pikakirjoitustaitoinen sihteeriksi ellei useampi, runsaasti vahvaa kahvia, katkeamaton ketju savukkeita ja useimmiten peräkkäisiä viskiryyppyjä. "*Mutta varjelkoon miten kalliksi se tulee!*". Kompensaatioksi tarvittiin yleensä periodi lepokodissa tai Vienolan suojissa toipumassa työn päätyttyä. Siivousintoilijan kritiikin ellei suorastaan - nykytermein - trollaamisen kohteeksi joutuneilla oli vastineissaan syytäkin hienovaraiseen kuittauun. Näin mm. Waltari: "*...tällaisen koserian pystyy kuka tahansa nuori kirjallisuuden harrastaja panemaan kasaan kolmessa viikossa. Paavolaiselta se on vaatinut kolme vuotta. -- Kivennavan profeetan herätyshuuto muuttuu mölyksi...ilman rakentavaa ohjelmaa*" Tuhtunut Erkki Vala nimittää teosta suorastaan "lavemangiksi"², maltillisemmän Seppäsen mukaan Paavolaisen pölynimuri surisi tyhjää.

30-luvun puolenvälin paikkeilla hyrrän lailla eri suuntiin pyörähdellyt Paavolainen, ruumiillistunut levottomuus, oli hetken etsinyt paikkaansa mainosalalla tekstinikkarina. Siltoja oli poltettu

² Peräruiskeeksi.

moneen suuntaan, aika oli kiivasta ja kosteaa. Erästäkin Viipurissa pidettyä kirjallisuusesitelmää edelsi kuusi konjakkilasia ja seurasi kolmen vuorokauden juomingit. Hotelli Tornissa taas juhlittiin vasemmistomielisten kulttuurivaikuttajan kanssa riehakkaasti Neuvostoliiton lähetystön laskuun. Porvarillista maailmaa edustaneisiin arjen töihin mentiin usein piristeiden voimalla, kun ravintolailta oli jatkunut asunnolla aamuun asti. Ennen pitkää Paavolainen palasi omimpaan formaattiinsa: etsijäksi, kokijaksi, innostajaksi. Suurtyöksi ja runsaasti kenttäkokeita edellyttäväksi muodostuu tutkiva teos Freudin seksuaalipsykologiasta, joka tosin tekstin osalta jäi pöytälaatikkoon.

Vuosikymmenen puolivälistä eteenpäin sukeutuu Paavolaisesta ennen kaikkea matkakirjailija, tässä hän on parhaimmillaan. Lajityypin kokeiluna Paavolainen päätyy aluksi Englantiin, ihastelee laukkakilpailuja ja kuningattaren kaartin univormuja, mutta kirjaa ei synny. Uusi yritys suuntautuu Saksaan 1936, jossa vietettiin todellista kulttuurivuotta olympialaisineen ja valmistauduttiin Nürnbergin puoluepäiviin. Travemünden kirjailijatalossa majailut Paavolainen matkustelee ja havainnoi, altistuu kansallissosialismille ja germaaniselle olutkulttuurille. Saksa näyttää parhaat puoleensa, suuremmin ei Paavolainen kuukaudessa kiviä kääntelee. *Kolmannen valtakunnan vieraana* ehtii kovalla puristuksella joulumarkkinoille. Kirja aiheuttaa jälleen kohun, onko lähinnä vasemmistoliberaalina ja kyseenalaistajana tunnettu Paavolainen muuttunut äkkiä ruskeaksi, siinä määrin ylistävää ja haltioitunutta on sisäisesti uudistuneen Saksan kuvaus. Kiintoisana yksityiskohtana OKS:n kannalta kirja syntyi pääosin Jyväskylässä, Gummeruksen kustantamoa vastapäätä sijainneessa matkustajakoti Sampsassa. Järjestelyn taustalla oli ajatus, että rahoittaja pystyy valvomaan taiteilijan työskentelyä suorassa näköyhteydessä, mikä lienee ollut varsin tarpeellista.

Menestyneen teoksen jälkeen ei vikkeläliikkeinen mies kauaa Suomen ympyröissä viihdy, veri vetää heittäytyvää hurmioitujaa maailmalle. Kotimaassa viehättävät lähinnä ravintolat ja tuhdit olutseidelit. Seuraavan odysseian suuntana on Etelä-Amerikka, Argentiinan tuhatkilometrinen pampa, Rion yöt ja latinalaisen Amerikan suomalaissiirtolaisten yhteisö. Pitkä merimatka vei moneen satamaan, jossa "...ainoiksi huvituksiksi jäävät vieraat tytöt ja alkoholi".

Amontillado-sherry maistuu. Matkakirjana syntyy *Lähtö ja loitsu*, sitä seuraa *Risti ja hakaristi*. Pako pimeyteen -trilogian viimeisenä osana olisi ollut kirja Neuvostoliitosta - työnimeltään ilmeisesti *Luolan salaisuus* - mutta se jäi ikuisesti syntymättä. Paavolainen kyllä toteutti matkaosuuden, toisen havainnointimatkan totalitarismiin, mutta kuten useasti aiemminkin, kirjallinen vaihe oli vaivalloinen ja nyt myös maailmanhistorian käänteet kävivät vastustajaksi. Tarkkaan kontrolloitu kolmen kuukauden matka avasi sekin vain rajallisia näkymiä, kuten nyt Stalinin kirsikkatarhan eli Peredelkinon kirjailijareititin. Vierailuvaltiosta tuli äkkiä avoin vihollinen - syttyi toinen maailmansota ja muutamaa kuukautta myöhemmin talvisota.

Talvisodassa vänrikki Paavolainen palveli Tampereen valloittajana tunnetun kenraali **Wetzerin** adjutanttina tämän suorittaessa Mannerheimin määräämää erikoistehtävää, kunniamerkkien jakamista sotasairaaloissa. Vanha - tosin marsalkkaa vuoden nuorempi - kenraali oli lähes kuuro, huonosti liikkuva ja taisi kehnosti suomea, erilaisia kömmähdyksiä näiltä vierailuilta tunnetaan lukuisia. "*Ylipääällikkö ja minä toivomme, että te oikein pian pääsette taas rintamalle*

kuolemaan...!” kuului eräänkin kerran vanhan herran toivotus haavoittuneille sotureille. Kunniamerkkejä saivat toisinaan niin pullolla päähän lyödyt kuin matokuurilla maanneet, vastalauseistaan huolimatta. Yleensä kenraali laskee raajat, haavoittuneella niitä ei saisi olla neljää jäljellä: *“ei ampudeerattu - ei anta merkkiä!”* Adjutantti Paavolaisen sota päättyi Mikkelin tuhoisaan tammikuun viidennen päivän pommitukseen. Apteekissa asioinut pahojen kielten mukaan krapulaansa helpotusta etsinyt Paavolainen jäi pommien pudotessa suuren lääkekaapin alle ja mursi luitaan. Väli rauha kului senhetkisen ystävättären, kirjailija **Helvi Hämäläisen** hoivissa. Toipilaille järjestettiin kotiapulainen ja riittämiin giniä ja viskiä. Heidän suhteensa ajalta tunnetaan muutama juhlien jälkeinen episodi, joissa Paavolainen päätyi makaamaan päissään milloin Rautatientorin ojaan, milloin Kalastajatorpan portaille. Olaviin pettynyt Helvi kirjoitti hänet menestysteokseensa *Säädylliseen murhenäytelmään* degeneroituneena Arturina, joka on “hemmoteltu narsisti ja alkoholisti”.

Jos talvisota Paavolaisen osalta jäi erityisen lyhyeksi, todellisen estradinsa hän sai jatkosodasta. Lähes kolme ja puoli vuotta kirjallisia muistiinpanoja muotoutui *Synkäksi yksinpuheluksi*, joka on nimensä mukaisesti erittäin pessimistinen sodankuva. Nykyään vallinnee aika lailla yksimielisyys siitä, että teos oli jälkiviisauden sävyttämä, kenties joka painoksessa edellistä enemmän. Paavolainen esittää itsensä näkijänä, jolla oli kohtalon kortit käsissään jo ensimmäisestä sotasyksystä ja toisaalta kunnan sotamies *Svejkin* kaltaisena yksinkertaisena, näennäisenä tietämättömänä ja ihmettelevänä. Kuin Reinikaisen konstaapeli **Taisto Hautamäki**, voi lukija aistia tekstin henkenä *“Minä tiesin tämän - näin tässä käy”*.

Rehellisintä kuvausta Paavolaiselta lienevätkin ikävystymisen ja sen torjunnan luonnehdinnat. Etenemisvaiheen päätyttyä kallis Frapin -konjakkikin hotaistetaan siemauksella alas *“kuin kyseessä olisi vain tavallinen Kippurahäntä”* eli leijonaetikettinen Vaakunaviina - Alkon muuten suosituin tuote koko 30-luvun. Kuuluisa on Aunuksessa joulun alla 1941 järjestetty tiedotusmiesten “vuosisadan ryyppäys”, johon varauduttiin 30 pullolla ja kolmella päivällä. *“Kauan odotettu, vapauttava ryyppäys...alkaa puoli kaksi yöllä, vuoteista noustuamme!”* Oli seurata katastrofi, kun Karjalan armeijan komentaja kenraali **Heinrichs** ilmestyi tarkastukselle seuraavana päivänä. Hän halusi tavata talvisodan aikaisen alaisensa, Kollaan luutnantin ja Kiirastulen runoilijan **Yrjö Jylhän**, jonka juopumusta oli kiireesti laimenneltu etikalla, kahvilla ja kamferilla. Yhteisesti sovittiin kulissiksi, että Jylhä olisi kovassa kuumeessa ja tyytyisi vain yksitavuisiin vastauksiin. Paavolainen kuitenkin pilasi pienoisiinäytelmän kompuroimalla makuusäkissään kenraalin juttusille ja lausui lentäväksi lauseeksi jääneen selityksensä, *“Ikä painaa, herra kenraali!”* Tiedotuskomppanian päällikkö, vanha tulenkantajaveli **Martti Haavio** kuuli tapahtuneesta lomalta palattuaan ja haukkui episodin aikaansaaneen Paavolaisen pataluhaksi. Seuraavat isommat ryyppäjäiset pidettiin päiväkirjan mukaan vasta loppukeväästä 1942, mutta tuolloin olikin tarkoitukseen varattu peräti 49 pulloa. *“Päivä loppuu ryyppäykseen, niin valtavaan ja hysteeriseen, että se melkein ylittää kaikki aikaisemmat!”*, jyrisee Olavi. Kaksi päivää myöhemmin havahdutaan, että kaikki vappuviinat on juotu ja vappuun on vielä kolme päivää! Varsinainen vappu kuluukin sitten rauhallisemmissa merkeissä, seuraa komennus Päämajaan - *“yksitoikkoista ja masentavaa”*. Tästä eteenpäin Paavolaisen sota kului enimmäkseen Mikkelissä, mutta kaikkien todistusten mukaan hän viihtyi epävirallisessa

pääkaupungissamme varsin hyvin. Hotelli Kalevan ravintola ja upseerikerho tulivat erittäin tutuiksi ja kaikenlaisia taiteellisia rientoja riitti. Paavolaisen varsinaisena työnä oli korjata muiden TK-miesten tekstejä sensuurin näkökulmasta sekä toimittaa Valtion tiedotuslaitoksen katsauksista, ns. sinisistä lehdistä katkelmia esimiehilleen. Journalisti **Pekka Toikan** mukaan *“Rintamalla ja Mikkeliissä Paavolainen olikin epäilemättä outo hahmo, joka kohtasi voittajansa vasta Mikkelin kaduilla, toisessa dandyssä - ylipäällikössä”*. Marski onkin ainoa Paavolaisen polemisoinnista vapaaksi jäävä sotamme hahmo, muttei sentään liiallisen pyhä - hauskana yksityiskohtana näet Päämajan yöpäivystäjänä toimiessaan luutnantti Paavolainen kirjaimellisesti sovitteli marsalkan viittaa - tämän aamutakkia - yllensä. Myös Helvi Hämäläinen löytää yhteistä Mannerheimista ja Paavolaisesta: molemmat olivat omille piireilleen - Marski aikanaan valkoiselle Suomelle ja Paavolainen taiteilijapiireille - *”keisarien hoveista tulleita lumoojia”*.

Rintamalle Paavolainen suuntasi vielä muutamille reportaasimatkoille. Lapsuudenkotinsa Vienolan muuttuneita maisemia tämä kuvaa tragikoomisesti, revittyä ja raiskattua tonttiakin nyt halkoo Leningradiin kulkenut voimalinja. Eräs sosiaalisen muutoksen kuva on myös Paavolaisen taltioima Päämajan kapteenin lausuma lokakuussa 1943: *“Kaikki nämä vaaralliset tulenkantajathan ovat nykyisin tunnettuja porvareita eivätkä suinkaan mitään kommunisteja ja vaarallisia vallankumouksellisia”*. Vaan mitä eroa on kellolla ja Rommelilla, naljailee Paavolainen: Kello menee vääjäämättä eteenpäin ja sanoo tik-tak, siinä missä Rommel taaksepäin ja sanoo tak-tik! Sodan loppuvaiheet - tekisi mieli sanoa laskuhumalan - Paavolainen elää ja eläytyy Mikkelin lähistöllä, keskusteluja käyden ja illallisia syöden, välillä ehditään taas elokuviin.

1946 julkaistu Synkkä yksinpuhelu sai kritikoilta etupäässä täystyrmäyksen. Se nähtiin takinkääntäjän fabrikaationa, yltyökyynisenä ja lähes maanpetoksellisena jälkiviisautena. Muutamia positiivisia lausuntoja lukuunottamatta kielteisyys sävytti arvosteluja. Aikamme blogifilosofi, professori **Jukka Kemppinen** luonnehtii *”Sinuhe menestyi muun muassa siksi, että se ei ollut ”Synkkä yksinpuhelu”*. — *Olavi Paavolainen kirjoitti itsensä ulos Suomen kirjallisuudesta yhdellä heilauksella.* Kemppinen toteaa teoksen muistuttavan lähinnä rakenteeltaan pesulalaskua ja sisältävän samalla tapaa arvonlisäveron ja jatkaa, kirjailijan tuotantoa laajemminkin ruopaten *”Paavolaisen teosten pysyvä arvo näyttäisi olevan siinä, että niitä tulkitaan vieläkin väärin, silloin kun tulkitaan. Kyllä häntä kiinnosti enemmän cocktail kuin toinen maailmansota. Hän myöntää sen itse.* Dosentti **Osmo Pekonen** tiivistää kritiikin: *”Vastustajiensa mielestä Paavolainen oli kuin kuumalla ilmalla pullistunut kupla, joka uhosi uudistavansa Suomen kirjallisuuden, mutta ei julkaissut yhtäkään romaania, novellia tai näytelmää. Hänen runosäkeistään on jäänyt elämään oikeastaan vain yksi: ”Silo luo suloa.” Se oli hänen keksimänsä silkkisten Silo-alusasujen mainoslause, joka pitkään komeili erään turkulaisen kivitalon seinässä.* Henkilönä Paavolainen oli varmasti hankala, puhtaaksiviljelty narsismi kukki ajoittain varsin peittelemättömänä. Matti Kurjensaari kuvailee, miten palasi hänen ja Paavolaisen yhteiseen vuonna 1937, istui kämppekaveri lukemassa uusinta kirjaansa Lähtö ja loitsu ja itki. Kurjensaaren kysyessä syytä moiseen, vastasi Paavolainen: *”Kun minä kirjoitan niin hyvin!”*

Vaan kirjallinen työ jäi. Arvostelut musersivat Paavolaisen, luomiskyky katosi. Hiipuvan komeetan viimeiset 14 vuotta kuuluivat ainakin muodollisesti Yleisradion radioteatterin johtajana. Alkoholinkäytöstä, elämästäkin alkoi olla jo ilo kaikonnut, välillä läträämiseen meni koko työaika. Ginipulloa piiloteltiin alkuun työhuoneen verhojen takana, lopulta sitä taisi kulua kollegojen nähden monikossa päivää kohti. Viimeinen kumppani oli alkupuolella mainitun Otto-Villen ideologisesti yhdenmukainen tytär **Hertta Kuusinen**. Maineen palautus tapahtuu lopulta, ainakin osittaisena - Eino Leinon palkinto, kootut teokset uudelleenjulkaisuna - mutta auttamattomasti myöhässä. Yhden aikakauden näkijä, kuvaaja ja impressaario Olavi Paavolainen kuoli Hesperian sairaalassa maksakirroosiin heinäkuussa 1964 - *Synkän yksinpuhelun* arvo tajuttiin vasta vuosikymmenten päästä, Ruotsissa sitä arvostettiin jo aiemmin.

Nyt kun olen piirtänyt karkeita, valikoitujakin ääriviivoja historiallisesta Olavi Paavolaisesta, ylitän sovinnaisuuden ja anakronisminkin rajat ja pohdin ääneen, mitä tuo "esihipsteriksikin" luonnehdittu hahmo olisi mahtanut tässä ajassa nautiskella ja miten vaikuttaa? Olisiko hän seurattu somejulkkis, kenties ainakin trendiparturien kultakorttiasiakas, mahdollisesti käsityöläisöluiden ystävä - ehkäpä jopa kokeilevan panimon pienosakas tai nimikko-olut kaupan hyllyllä. Mene tiedä.

Kirjallisuutta

Mieskonen, Matti (2011): Toinen tulenkantajuus: Tulenkantajien kulttuuriliikkeen aatteellinen ja käsitteellinen muutos 1929–1939. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia. Turun yliopisto.

Mikkola, J., Pulakka, K. & Latvala, P. (2014): Mika Waltari loi kirjallista psykedeliaa kokaiinista ja karpässienistä. Haettu 2.7.2017 osoitteesta:

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/07/21/mika-waltari-loi-kirjallista-psykedeliaa-kokaiinista-ja-karpas-sienista>

Paavolainen, Olavi (1932): *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkamarissa*. Jyväskylä: Gummerus.

Paavolainen, Olavi (1963): *Synkkä yksinpuhelu* (4. painos). Helsinki: Otava.

Rajala, Panu (2014): *Tulisoihtu pimeään - Olavi Paavolaisen elämä*. Helsinki: WSOY.

Vala, Erkki: Päihdyttävät juomat kirjailijain ja taiteilijain elämässä. *Alkoholipolitiikka* 4/1966, 193-197.

Waltari, Mika (toim. Haavikko, Ritva) (1980): *Kirjailijan muistelmia*. Porvoo: WSOY.